

O corvo mariño cristado no monumento natural Costa de Dexo

Álvaro Barros e Sergio París*

O corvo mariño cristado presenta na Costa de Dexo (Oleiros) un bo estado de conservación, cunha clara tendencia positiva. Na actualidade a poboación reprodutora está en torno ás 130 parellas, o que lle confire unha gran relevancia no conxunto do Atlántico ibérico. Este estado favorable de conservación probablemente é debido a unha menor incidencia de factores que afectaron ou aínda afectan as poboacións doutras zonas de Galiza: a contaminación por hidrocarburos derivados do petróleo, a depredación por especies invasoras e a mortalidade en artes de pesca. É preciso o compromiso de todas as administracións competentes para garantir a conservación desta poboación no futuro.

Corvo mariño cristado • Sergio París

A simple vista, a Costa de Dexo (Concello de Oleiros, provincia da Coruña) destaca por ser un treito de costa non urbanizado dentro dunha das áreas metropolitanas máis poboadas da Galiza. A cabalo entre as rías da Coruña e Ares-Betanzos (Figura 1), e a pesar de soportar un uso humano cada vez maior no que se refire sobre todo á realización de actividades de lecer, os seus acantilados son refuxio aínda hoxe de distintas comunidades animais e vexetais cun elevado interese de conservación. O recoñecemento oficial da importancia destes valores naturais vén dado pola súa incorporación á Rede Galega de Espazos Protexidos, baixo a figura de Monumento Natural, e á Rede Natura 2000 (ZEC Costa de Dexo). Entre a fauna vertebrada que habita nesta zona destacan certas especies de aves que teñen poboacións localizadas e reducidas no territorio galego como son a choia -*Phyrrhocorax pyrrhocorax*-, a gralla pequena -*Corvus monedula*- ou o andoriñón real -*Tachymarptis melba*-, mais, sen dúbida ningunha, é unha especie de ave mariña a que na actualidade confire a esta costa a maior relevancia: o corvo mariño cristado *Phalacrocorax aristotelis*.

O corvo mariño cristado é unha especie de distribución case que exclusivamente europea. Cría desde Islandia até o Mediterráneo máis oriental e conta con tres subespecies, unha delas netamente atlántica, outra mediterránea e a terceira exclusiva das costas do noroeste de África. A poboación atlántica *aristotelis* actualmente presenta un estado de conservación desfavorable, e téñense rexistrado descensos importantes nos últimos anos nalgúns das poboacións máis importantes para a especie, como é o caso das Illas Británicas. A nivel galego e estatal esta especie figura como “vulnerable” no *Libro Rojo de las Aves de España*, se ben nesta última obra se sinala que a subespecie *aristotelis* (a presente na Galiza) debería ser catalogada como “en perigo”. Na Península Ibérica no ano 2017 o groso da poboación (máis do 76%) localizábase na Galiza, con aproximadamente dous terzos dela no Parque Nacional das Illas Atlánticas, nas Rías Baixas, e un terzo en illas e sectores da costa continental acantilada das provincias da Coruña e, en menor medida, Lugo.

A poboación galega de corvo mariño cristado determinouse en 2017 en pouco máis de mil catrocentas parellas reprodutoras. A tendencia desta poboación non é homoxénea, senón que varía moito entre zonas. Así, nos últimos vinte anos descendeu de maneira moi importante nas Rías Baixas mentres que, pola contra, no Golfo Ártabro experimentou un importante aumento. Na Costa da Morte, na costa norte da Coruña e na Mariña de Lugo, as tendencias son menos evidentes e máis difíciles de interpretar debido á escaseza de datos. En

Figura 1. Localización do Monumento Natural da Costa de Dexo • Sergio París

calquera caso, o que si é claro é que a única zona da Galiza onde a especie presenta un estado de conservación claramente favorable é o Golfo Ártabro e, dentro deste, nomeadamente na Costa de Dexo. Nesta localidade no ano 2017 a poboación foi de 104 parellas, o que supuxo o 7% da poboación galega e aproximadamente o 20% da poboación residente fóra do Parque Nacional. Para o ano 2021 o número de parellas reprodutoras aumentou até as 127, un incremento do 22% en tan só catro anos. Se ben neste último ano a poboación da Costa de Dexo estaba distribuída nunha ducia de colonias, máis da metade das parellas reprodutoras instaláronse nos acantilados do Cabo de Mera, de xeito que esta localidade acolle a día de hoxe a maior colonia de corvo mariño cristado na costa continental da Península Ibérica.

Factores de ameaza

A poboación galega de corvo mariño cristado padece serios problemas de conservación. Sen descartar en absoluto o efecto que sobre a dinámica da poboación pode ter a actual situación de cambio climático, até o momento téñense identificado tres ameazas principais: a contaminación por hidrocarburos, a chegada de depredadores exóticos ás colonias e a mortalidade accidental en artes de pesca. En canto á primeira é obrigado destacar o gran impacto que tivo a vertedura do petroleiro *Prestige* en novembro de 2002. A vertedura de decenas de miles de toneladas de fueloil por toda a costa galega tivo un impacto especialmente importante sobre a poboación das Rías Baixas, e afectou de cheo a do Parque Nacional das Illas Atlánticas. Á marxe da evidente mortalidade por contacto das aves co fueloil, está demostrado que o petróleo prexudicou os corvos mariños de maneira subletal ao afectar á capacidade

reprodutora dos adultos, e tamén de maneira indirecta, ao impactar sobre a dispoñibilidade dun dos peixes fundamentais na dieta desta especie, o bolo (familia *Ammodytidae*).

Por outra banda e, de novo, no Parque Nacional, a chegada do visón americano -*Neovison vison*- ás illas Cíes tivo un impacto negativo evidente por depredación, mais tamén afectou o éxito reprodutor do conxunto da poboación das illas. Na actualidade, a presenza do visón americano dentro do Parque Nacional está controlada, mais dada a abundancia deste depredador exótico na contorna do Parque e tamén noutras colonias importantes da costa galega, esta ameaza pódese tornar de novo nunha realidade en calquera momento.

O terceiro factor de ameaza que sobrevoa o corvo mariño cristado é a mortalidade accidental que se produce en artes de pesca de enmalle, principalmente en trasmallos e miños. Estas artes, empregadas de maneira cotiá por cerca dun milleiro de embarcacións en toda Galiza, quedan colocadas no fondo do mar ao xeito de valados de varios metros de altura e moitos centos de metros de lonxitude. Se a súa localización coincide coas zonas de alimentación empregadas polos corvos mariños cristados e outras aves mariñas mergulladoras, a captura accidental das aves está garantida. Cómpre sinalar que desde hai uns poucos anos, conscientes do importante impacto que esta pesca pode estar a causar ao corvo mariño cristado, estanse a ensaiar na Galiza varias medidas experimentais para ver de reducir esta mortalidade accidental. A viabilidade destas medidas e a súa eficacia á hora de reducir a mortalidade dos corvos mariños cristados e doutras especies verase nos vindeiros anos.

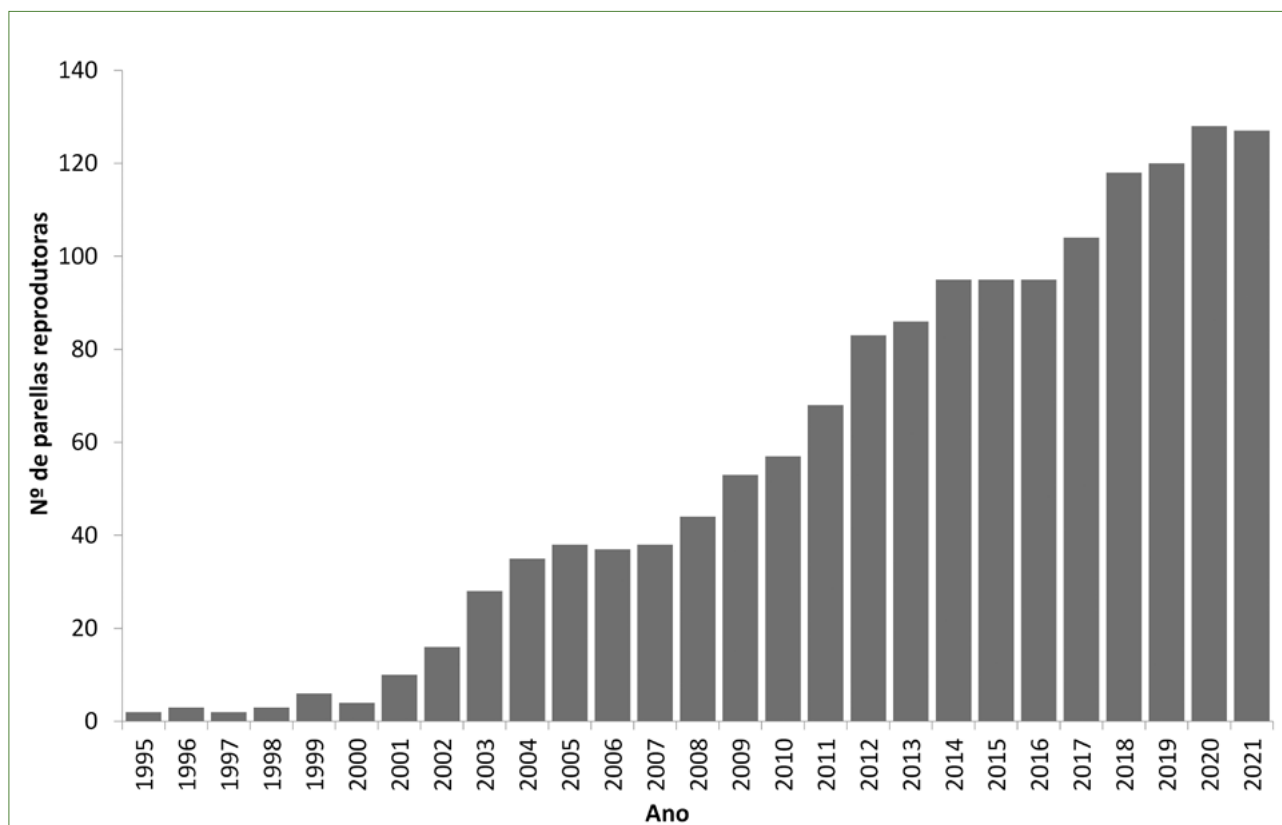

Figura 2. Evolución da poboación reprodutora de corvo mariño cristado na Costa de Dexo (período 1995-2021) · Sergio París e Álvaro Barros

A Costa de Dexo: o paraíso do corvo mariño cristado

O seguimento do corvo mariño cristado na Costa de Dexo vense realizando de maneira ininterrompida desde o ano 1995. Naquela altura a poboación desta especie na Costa de Dexo era anecdótica, con tan só dous niños emprazados no máis profundo dunha angosta furna do Cabo de Mera. Dende aquela, como se pode observar na Figura 2, a poboación foi aumentando de maneira progresiva até acadar as cifras actuais, con cerca de 130 parellas repartidas nunha ducia de localidades de cría entre o citado cabo e o porto pesqueiro de Lorbé. Este incremento tan acentuado da poboación só pode ser explicado pola chegada á Costa de Dexo de aves inmigrantes procedentes doutras localidades, especialmente nas dúas primeiras décadas de seguimento, polo que durante eses anos os acantilados de Oleiros se converteron, por así dicir, nunha costa “acolledora” de corvos mariños.

*“O corvo mariño cristado
padece tres ameazas
principais na costa Ibérica:
a contaminación por
hidrocarburos, a chegada
de depredadores exóticos
ás colonias e a mortalidade
accidental en artes de pesca”*

Con todo, é importante subliñar que nos últimos vinte anos a produtividade desta poboación, é dicir, o número de polos que cada parella consegue criar, vén sendo singularmente alta en comparación con outras zonas da Galiza, de tal xeito que probablemente na actualidade a poboación da Costa de Dexo se comporta realmente como unha “exportadora” de corvos mariños cara a outras áreas máis ou menos próximas. Neste sentido apunta a aparición nos últimos anos de diversas novas localidades de cría no Golfo Ártabro e en áreas próximas. En calquera caso, este extremo poderá ser confirmado nos vindeiros anos grazas ao programa de anelamento desta especie que desde o ano 2021 realiza o CEIDA e que ten propiciado a marcaxe con aneis de cores de até o momento 45 polos e adultos en distintas colonias do Golfo Ártabro, a maior parte deles na Costa de Dexo (Figura 3).

Como vimos de ver, a poboación de corvo mariño cristado da Costa de Dexo goza dunha excelente saúde. A pregunta pertinente que xorde agora é o porqué desta situación, cales son as claves que explican este bo estado de conservación dentro dun marco moito menos favorable a nivel do Atlántico ibérico? Probablemente a resposta estea en que nesta costa non se dan os principais factores que ameazan esta especie ou, de darse, fano en moita menor medida que o que acontece noutras áreas. Aínda que a Costa de Dexo (e por extensión, as comarcas da Coruña e Ferrolterra) sufriu duramente as consecuencias das mareas negras do *Urquiola* (1976) e do *Aegean Sea* (1992), estas catástrofes sucederon antes de que o corvo mariño cristado comezase a criar aquí. Pola contra, a desastrosa marea negra do *Presti-*

ge (2002) si tivo lugar en plena expansión da especie na Costa de Dexo, mais o seu impacto nesta zona foi relativamente baixo. Así como a poboación de corvo mariño cristado no Parque Nacional descendeu de maneira dramática tras o afundimento do *Prestige*, a poboación da Costa de Dexo continuou a medrar sen aparentes problemas. Esta situación debeuse a unha menor mortalidade directa por causa do fueloil, pero tamén a unha menor incidencia dos efectos indirectos. Neste sentido, a poboación das Rías Baixas, como xa foi dito, moi dependente dun tipo concreto de presa (o bolo), viuse moi afectada pola práctica desaparición desta especie das rías tras o *Prestige*. En cambio, sabemos que a dieta do corvo mariño cristado na Costa de Dexo é máis variada e non depende tanto desta especie concreta, polo que o impacto na poboación do posible descenso da dispoñibilidade de bolo sería relativo.

En canto ao impacto dos depredadores e aínda que está ben documentada a presenza do visón americano nesta costa, o corvo mariño cristado na Costa de Dexo cría no interior das furnas e en acantilados verticais onde os depredadores terrestres dificilmente dan chegado. O mesmo cabe dicir para os carnívoros autóctonos como o raposo -*Vulpes vulpes*-, a lontra -*Lutra lutra*- ou a fúña -*Martes foina*-, cuxo posible impacto na poboación debe de ser moi limitado tamén. Por último, igualmente, o impacto da mortalidade en artes de pesca seguramente é moito menor do que se dá noutras áreas do país. Como se dixo anteriormente, unha das principais ameazas a esta especie é a pesca con artes menores de enmalle. Afortunadamente, por distintos motivos, na Costa de Dexo o emprego deste tipo de artes está moi limitado tanto espacial como temporalmente, de xeito que nas zonas máis intensamente empregadas polos corvos mariños se traballa maioritariamente con outro tipo de artes como as nasas, inocuas para os corvos mariños cristados. En resumo, a menor incidencia en comparación con outras zonas dos principais factores de mortalidade que afectan a especie explicaría o bo estado de conservación do corvo mariño cristado na Costa de Dexo.

Conclusiones

A actual poboación de corvo mariño cristado da Costa de Dexo ten unha gran relevancia para a conservación da especie na Galiza e en todo o Atlántico ibérico. As distintas administracións encargadas da conservación desta especie deben ser conscientes desta situación e teñen a obriga de facer todo o posible para que as actuais condicións ambientais favorables para a especie se manteñan no futuro. Por este motivo é necesaria a aprobación dun instrumento de planificación deste espazo que regule as actividades humanas que poidan afectar o corvo mariño cristado. Estas actividades, como as que teñen que ver co uso do espazo para o lecer (sendeirismo, pesca recreativa, escalada, turismo de observación da natureza, etc) poden ter un impacto localizado e relativamente doado de solucionar se hai vontade de facelo.

Máis preocupante resulta o impacto que podería ter sobre o conxunto da poboación un hipotético cambio na actividade pesqueira na zona. Neste sentido consideramos prioritario blindar a contorna das colonias e as principais áreas de alimentación da especie contra as modalidades de pesca especialmente nocivas para as

Figura 3. Anelamento dun polo de corvo mariño cristado na Costa de Dexo · Sergio París

aves mariñas mergulladoras, como son todas as artes de enmalle menores e os palangres. É importante salientar que o espazo mariño empregado polos corvos mariños cristados da Costa de Dexo é o único dos vencellados ás principais colonias ibéricas da especie que non ostenta aínda ningunha figura de protección legal.

Neste aspecto, cobra relevancia a proposta xurdida do proxecto Aves Ártabras, desenvolto polo CEIDA - Centro de Extensión Universitaria e Divulgación Ambiental de Galicia-, para a creación dunha ZEPA mariña no Golfo Ártabro, xa incorporado á proposta de ampliación da Rede Natura 2000 no Estado español para a súa aprobación a medio prazo (Figura 4). Finalmente e dada a relevancia desta poboación, é preciso fomentar o seu estudo de maneira continuada no tempo para afondar no coñecemento da súa dinámica e identificar a tempo calquera nova ameaza que poida xurdir no futuro.

Bibliografía

Barros, A., Álvarez, D., Velando, A. 2013. Cormorán moñudo – *Phalacrocorax aristotelis*. En: Enciclopedia Virtual de los Vertebrados Españoles. Salvador, A., Morales, M. B. (Eds.). Museo Nacional de Ciencias Naturales, Madrid.

CEIDA. 2021. *Gestión integral de las ZEPA litorales y marinas de la provincia de A Coruña*. Ed. CEIDA-Centro de Extensión Universitaria e Divulgación Ambiental de Galicia. CEIDA. Oleiros.

Munilla, I. e Barros, A. 2019. El cormorán moñudo en Galicia en 2017. En, J. C. del Moral e N. Oliveira (Eds.): *El cormorán moñudo en la península ibérica. Población reproductora en 2017 y método de censo*, pp. 41. SEO/BirdLife. Madrid.

Velando, A., Barros, A., Morán P., Romero, R. e outros. 2016. El cormorán moñudo y el visón americano en el Parque Nacional de las Islas Atlánticas de Galicia. *Proyectos de Investigación en Parques Nacionales: 2011-2014*. pp. 275-291.

*Álvaro Barros. Biólogo e consultor ambiental.
Sergio París. Técnico do CEIDA.

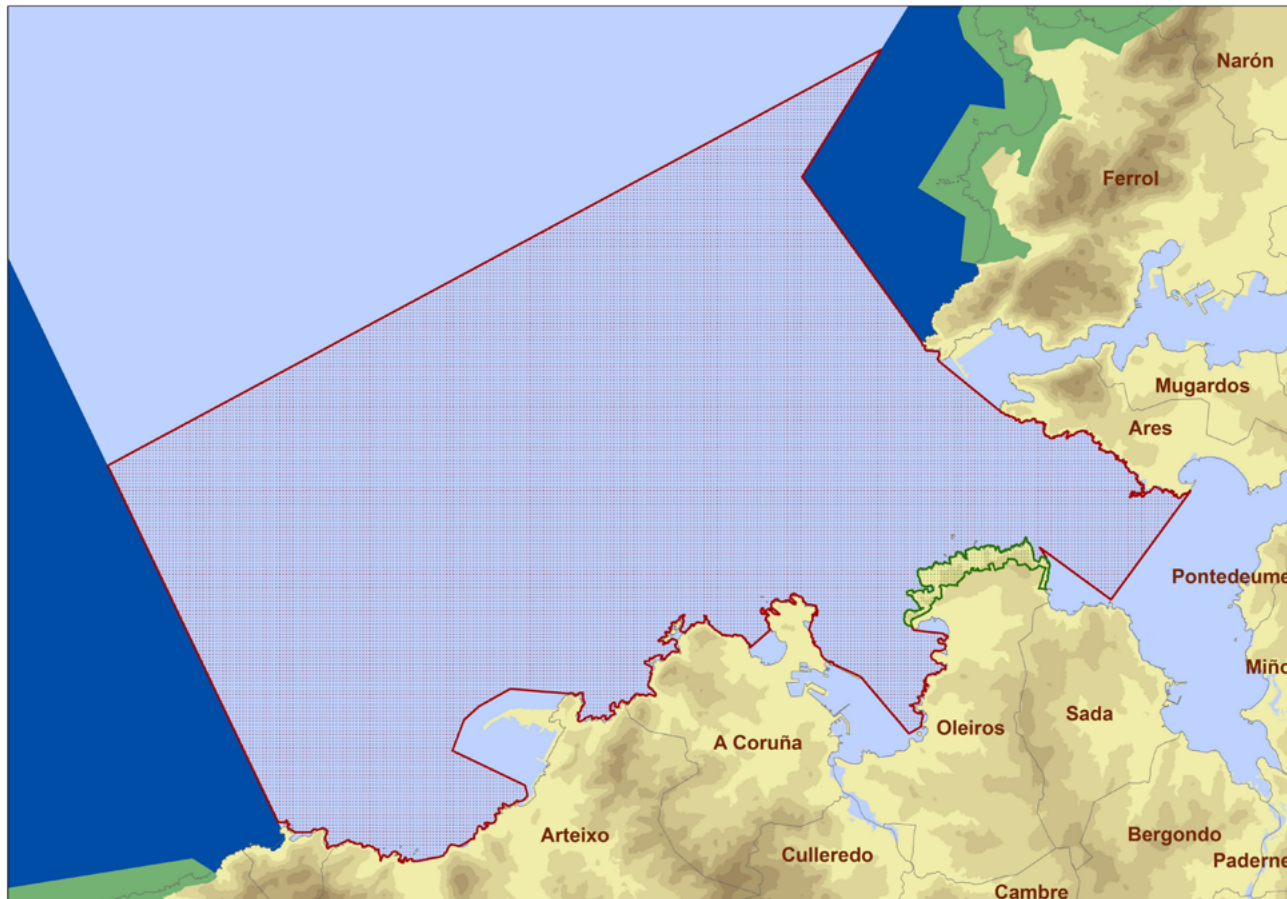

Figura 4. Localización (área incluída pola liña vermella) da ZEPA Golfo Ártabro proposta polo CEIDA para ampliar a superficie protexida pola Rede Natura 2000 na Galiza. Esta nova ZEPA conectaría dúas ZEPA xa existentes (espazos mariños da Costa de Ferrolterra-Valdoviño e Costa da Morte, no mapa en azul escuro) · Sergio París